

Dende a fiestra da escola dunha aldea galega. Reflexións sobre unha educación PARA o rural

REVISTAGALEGA
DE EDUCACIÓN

ISSN: 1132-8932

Páx. 58-61

Breogán Lourido Corral

Mestre de EP no CPI As Revoltas (Cabana de Bergantiños)

breo.lc@gmail.com

Galicia reúne, aproximadamente, unhas 30.000 entidades singulares de poboación definidas, case a metade das existentes no conxunto do Estado. Só en 75 desas 30.000 hai 5.000 ou máis persoas censadas. Máis de 2.000 desas entidades están baleiras, 2.500 contan con un ou dous habitantes e case 10.000 teñen menos de dez. Os datos, por ben coñecidos que sexan, non deixan de resultar preocupantes. Segundo un informe do Ministerio de Agricultura, un terzo dos núcleos de poboación galegos están ao bordo da desaparición.

O despoboamento leva consigo a destrución de patrimonio natural e cultural, biodiversidade e toponimia, paisaxe e calidade de vida, soberanía alimentaria e riqueza lingüística. O esquecemento e a marxinación aos que veñen sendo sometidas as nosas aldeas son algúns dos principais motivos dese abandono. O despoboamento constitúe en si unha cuestión global á que, do mesmo xeito que a outras problemáticas como o machismo, a homofobia ou o cambio climático, se lle debe facer fronte dende un punto de vista transversal.

Na escola agóchanse seguramente algúns dos porqués que explican esa inercia que ao respecto padecemos e, á vez, a propia escola acubilla algunhas das chaves para o cambio de rumbo que pasan, máis que por educar no rural, por educar para o rural.

Nos centros educativos as rapazas e os rapaces do rural maman complexos de inferioridade. Si, aínda a día de hoxe. En certa medida, nos colexios preparamos as cativas e os cativos para que se vaian das aldeas e non animamos a vir ninguén. É difícil transmitir algo distinto se o claustro dunha escola rural muda en máis dun 50% cada ano e non hai estabilidade do profesorado; ou se unha/un docente realiza todos os días unha

media de dúas horas de viaxe para chegar dende calquera cidade galega a unha cativa vila do interior ou da costa, tanto ten, e conta, ansiosa, as xornadas laborais que lle faltan para que remate o curso académico e cambiar o seu destino.

Os programas de ensino desbotan as riquezas e as posibilidades da contorna rural, que puidesen animar a pensar nunha formación e nun futuro digno e de calidade aquí, en favor do soño do mundo urbano. A contaminación, o balbordo, o estrés ou a soidade que afoga a moita xente nas cidades, apenas se compara co aire puro e a tranquilidade, co cultivo da terra, cos paseos na natureza ou coa oportunidade de estar ao conto nun camiño. Os libros de texto presentes nas aulas do país citan como exemplo do sector primario as oliveiras de Andalucía e non o aceite de Quiroga ou o viño das Rías Baixas ou de Valdeorras; antepoñen a pesca francesa ou a do Mediterráneo por diante do bonito de Burela, a pescada de Celeiro ou o marisqueo da Costa da Morte; e amosan a gandaría de Centroeuropa antes que o sector leiteiro de Mazaricos, do Saviñao ou de Silleda, ou dos rabaños comunais de Manzaneda. A lingua galega, sinal inequívoca de ser da aldea, segue sendo considerada e tratada, en moitas ocasións, como un idioma de segunda. O traballo agrícola e as mans cheas de terra contrapóñense á tecnoloxía e aos despachos executivos, e as zocas e o sacho das labregas óllanse como antagónicos á garabata e ao coche de empresa. Resulta complicado evitar complexos e sentimentos de insignificancia e menosprezo con este panorama. Esa idea acrecéntase cando lle engadimos a todo o anterior as diferenzas evidentes entre os mundos rural e urbano respecto á oferta cultural, á calidade do transporte público, ao acceso a servizos esenciais ou á satis-

facción de necesidades básicas como a sanidade.

Fronte a esta situación é necesario un cambio profundo no modelo educativo. As escolas deben dar resposta ás inquedanzas e ás necesidades que se fan presentes na vida actual —as nenas e os nenos de hoxe teñen que medrar entre feminismo e cooperación, arredor da defensa do medio ambiente e da inclusión— e han perseguir tamén, e dunha vez, esa manida igualdade de oportunidades e a non discriminación entre as persoas, independentemente do seu sexo, etnia, relixión ou lugar de procedencia, incluíndo nese quefacer facilitar e apoiar que cadaquén chegue a ser aquilo que desexe ser, música ou arquitecta, labrega ou pintora, enxeñeira ou gandeira, e viva no lugar onde lle preste. Namentres chega esa transformación (para cando as elites políticas e administrativas tomen nota das demandas e reivindicacións sociais), as rúas e as prazas, as asociacións culturais e os colectivos sociais, seguirán sendo o viveiro onde alimentar avances e progreso. Ao mesmo tempo, nas aulas, as mestras e os mestres temos o deber e o poder de contribuír a ese impulso, a mudar a realidade presente e tornar o porvir un chisco mellor.

Centrándonos na cuestión da loita contra o despoboamento e o abandono do rural, necesariamente hai que pular pola posta en valor e o coñecemento do universo que o rural leva adherido e apostar pola conservación do patrimonio natural e cultural que o rodea. Por fortuna, os centros escolares e o persoal docente, conscientes dos impedimentos e trabas actuais e reivindicando a transformación do sistema vixente, contamos con certos recursos para reverter o estado no que nos atopamos e mellorar a percepción da vida nas aldeas; en definitiva, dispo-

**O CRIME DAS
CIDADES CON-
TRA OS NENOS
É QUE PODEN
CHEGAREN A
ADULTOS**

**SEN SABER
DIFERENCIAR
MÁIS CA TRES
ÁRBORES, SEN
TER ESCOITADO
UN PAXARO
NIN VISTO
UNHA ESTRELA.
A. CUNQUEIRO**

ñemos de elementos para facela máis atractiva, interesante e razoábel; algúns deles expóñense a continuación:

- *Plans e proxectos de centro.* Partir dun Proxecto Educativo identificador, traballado e reflexionado, que sexa o marco de referencia fundamental da escola onde se desenvolva, e no que a concreción curricular achegue a lexislación educativa xeral ás características propias da localidade. Ademais, sería desexábel que os restantes programas e actividades deseñados para desenvolver no centro ao longo do ano estivesen vinculados ao

mencionado proxecto educativo e á realidade do lugar.

- *Tradición popular, conmemoracións e festividades.* A tradición e a cultura popular son elementos que xeran identidade e sentimento de pertenza. Iniciativas como concursos de carteis, recollidas de lendas, escolmas de cantares e participación en desfiles ou actos representativos, serven para poñer en valor, integrar e difundir as celebracións máis propias de cada sitio. O Entroido é probablemente o evento popular con maior arraigo en Galicia e a festa pola que se sente o meirande orgullo propio, quizais porque nenos e nenos participan, coñé-

cena e forman parte dela dende que son moi pequenas.

- *Patrimonio.* Profundar na historia, coñecer e visitar restos do pasado que sobrevivan nos arredores. Museos, castros, construcións relixiosas, estradas antigas ou bosques milenarios... saber de onde veño para elixir cara a onde vou.

- *Proxectos comúns e convivencia con escolas da bisbarra.* Traballar en común con outros colexios limítrofes e compartir tempos e espazos permite incidir na necesidade e no valor da cooperación mutua; ao mesmo tempo, axuda a xermolar as primeiras relacións de amizade e o sentimento de pertenza a un grupo social máis amplo cunha idiosincrasia propia.

- *O agro galego.* Os labores do agro son consubstanciais ao conxunto da xeografía galega rural, aínda que segundo a zona poden variar os costumes, os apeiros, os produtos que se cultivan, ou mesmo a época do ano en que se realizan os diferentes traballos. Aproximar as tarefas agrícolas ao alumnado, facelas visíbeis a través de exposi-

cións ou charlas, experimentais no horto escolar ou relacionais con outros contidos académicos como o clima, a lúa, o refraneiro popular ou as estacións do ano, permite incidir no coidado do medio, na importancia dunha dieta sa e no beneficio e soberanía que proporciona producir o propio alimento.

- *Sector primario.* O sector primario é o máis característico de Galicia e está ligado intimamente ao rural. O viño ou a pataca, os produtos da horta, o leite ou a carne e a riqueza pesqueira son os mellores exemplos. Visitar explotacións gandeiras ou agrícolas, investigar sobre a vida das adegas ou das confrarías e saber das posibilidades para un futuro digno no lugar onde se reside, son accións que contribúen a valorizar e defender as actividades coas que convivimos e polo tanto a fixar poboación no rural.

- *Outros sectores de traballo e saídas profesionais.* Coñecer actividades laborais que desenvolve a xente do redor —artesanía ou industria, arte, comercio, tecnoloxía ou comunicación...— coa idea de amosar a diversidade e variedade de opcións que poden ser factíbeis na contorna de cadaquén, tamén nas aldeas.

- *Contacto coa natureza, tranquilidade, desconexión.* A vida no rural, tamén na escola rural, permite o contacto directo e inmediato coa natureza e posibilita levar a cabo actividades no medio apegado; debuxar, escribir, ler ou realizar tarefas deportivas ao aire libre; descubrir a diversidade de especies autóctonas de flora e fauna, e coñecerlas e respectalas; ou empregar o exterior como un espazo máis onde desenvolver dinámicas de aula: todo isto fomenta o coidado do contorno e a visión do medio natural e rural como un espazo atraínte, saudábel e de gran valor.

• *Lingua.* O uso do galego como idioma vehicular do centro, coidando a expresión oral e respectando as súas regras na comunicación escrita; animar, sendo exemplo, ao seu emprego como lingua habitual —xogar, rir, explicar ou emocionarse en galego—, admirando a súa riqueza oral e as súas variantes dialectais e fonolóxicas; amosar iconas musicais ou audiovisuais, atractivas para a rapazada, que defendan e utilicen o idioma en positivo...; ou ensinar a harmonía que existe entre a lingua e a contorna, son das mellores estratexias de dignificación e normalización lingüística.

• *Arte, literatura e ciencia.* Achegarlle ao alumnado referentes do mundo artístico, literario ou científico que lle sexan próximos, afondar na súa obra e coñecer curiosidades da súa vida, é viaxar, seguramente, dende a Galicia aldea cara a todo o mundo.

• *Exemplos.* Mostrar nas aulas mulleres e homes comúns coas que conviven as rapazas e os rapaces, admirar e recoñecer o seu traballo e darlle valor. Achegar os centros ás avoas e aos avós, principais responsábeis de sermos hoxe quen somos, aplaudir a súa relevancia e solicitar a súa cooperación; elas e eles constitúen a mellor ferramenta de transmisión cultural ("cando unha avoa se vai desaparece unha biblioteca"). Ensinar a importancia do tecido asociativo e ofrecer información sobre diferentes movementos sociais que teñan existido ou estean activos na contorna. A construción de persoas que participen activamente na sociedade é obxectivo prioritario da escola; ao mesmo tempo, o sentimento de colectividade forxa no ideario de cadaquén a necesidade da unión e da reivindicación para avanzar e mellorar... canto precisamos disto nas aldeas!

• *Futuro.* O mundo de mañá será das pequenas e pequenos que hoxe están nas nosas aulas. É necesario que nesas brincadeiras coas que xogan a ser adultas debuxen un porvir onde o legado cultural das nosas devanceiras siga vixente, onde a nosa lingua sexa medio normalizado de comunicación, onde se defenda o agro e a pesca, onde as aldeas e o mundo rural sigan contribuíndo á mellora da sociedade e do planeta... unhas aldeas que se manteñan como reservorio de riquezas culturais e permanezan como símbolo da identidade galega. Mestras e mestres temos capacidade para axudarlles ás crianzas a imaxinar un porvir así.

As anteriores referencias representan apenas uns poucos apuntamentos de como, dende as aulas, podemos contribuír á educación no rural, mais, especialmente, de como podemos educar para o rural.

O mundo rural garda o cerne do que somos; a aldea forma parte de nós e debemos lograr que tamén forme parte das nenas e nenos; así serán quen de respectala, valorala, coidala e vivila. Aínda que poidamos pensar que a rapazada actual perdeu a identidade propia do país, a lingua ou a memoria... non é certo: esas esencias seguen aí dentro, pendentes de espertar, agardando que lles axudemos a facelo. Unha perspectiva diferente para mudar a inercia que hoxe ameaza a nosa raíz. ■